

12. Kyrychenko, SO., 1999. 'Shlyakhy formuvannya pravovoyi derzhavy i hromadyans'koho suspil'stva (The ways of the formation of the rule of law and civil society)', K. : Lohos, 178 s.
13. Krasnyakov, YE., 2012. 'Derzhavna polityka v haluzi osvity Ukrainy: uroky ta perspektyvy rozvytku (A state policy in the field of education of Ukraine: lessons and perspectives of development)', *Informatsiyno-analitychni materialy Verkhovnoyi Rady Ukrainy VI sklykannya 2008-2012 rr.* Dostupno : <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article;jsessionid=0DE6F5F75B8A9A9A6A72AA6A704C1096?art_id=53486&cat_id=59325> [Data zvernennya 11 Zhovtnya 2018].
14. Mazak, AV., 2005. 'Upravlinnya osvitno'oyu haluzzyu v umovakh stanovlennya hromadyans'koho suspil'stva v Ukraini: rehional'nyy aspekt: Dys. ... kand. nauk z derzh. upravlinnya: 25.00.02 (The management of the educational sector in the context of the formation of civil society in Ukraine: a regional aspect: Dis. ... Candidate state sciences Management: 25.00.02)', *Natsional'na akademiya derzhavnogo upravlinnya pry Prezydentovi Ukrainy*, K., 199 s.
15. Kremen', VH., 2003. 'Natsional'na doktryna rozvytku osvity (National doctrine of education development)', *Osvita i nauka Ukrainy: shlyakhy modernizatsiyi: (Fakty, rozdumy, perspektyvy)*, K. : Hramota, S. 178 – 201.
16. 'Pro dodatkovi zakhody shchodo zabezpechennya rozvytku osvity v Ukrainii (On Additional Measures to Ensure the Development of Education in Ukraine)', 2001. Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 09.10.2001 № 941/2001. Dostupno : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/941/2001>> [Data zvernennya 12 Zhovtnya 2018].
17. 'Pro Osnovni napryamy reformuvannya vyshchoyi osvity v Ukraini (On the Main Directions of Reforming Higher Education in Ukraine)', Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 12.09.1995 № 832/95. Dostupno : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/832/95>> [Data zvernennya 13 Zhovtnya 2018].
18. Sukhomlyns'ka, OV., 2010. 'Prohramy natsional'noho vykhovannya v umovakh osvitnikh tsyvilizatsiynykh zmin (The programs of national education in the conditions of educational civilizational changes)', *Shlyakh osvity*, № 4, S. 4 – 8.

УДК 37.01:34

**ПРАВОВЕ ПОЛЕ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ:
СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК**

*UKRAINIAN LEGAL FIELD OF EDUCATION:
THE ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT*

Н.М. Сімакова

Актуальність дослідження.
На сучасному етапі розвитку освіти спостерігається підвищений інтерес вітчизняних та сучасних фахівців і дослідників, щодо питання

Urgency of the research. At the present stage of development of education, there is an increased interest of domestic and modern specialists and researchers, regarding the Ukrainian

дослідження правового поля української освіти, а саме її становлення і розвитку, демонструючи орієнтацію на європейські стандарти та принципи.

Постановка проблеми. В статті надається інформація відносно етапу становлення та розвитку правового поля української освіти, підкреслюється, що цей процес відбувався у відповідності з європейськими нормами і стандартами, з їх розвитком у документах, прийнятих у Лісабонській конвенції (1997 р.) та Болонській декларації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Етапам становлення правового поля української освіти та ідеологічним засадам сучасного законотворення присвячені праці таких вчених, як В. Андрущенко, В. Бахрушина, Л. Березовської та ін.

Постановка завдання. Розглянути основні етапи становлення та розвиток правового поля української освіти, які відбувались у строгій відповідності з європейськими нормами та стандартами.

Виклад основного матеріалу. У статті розглянуто "Національну доктрину розвитку освіти у XXI столітті", зокрема, яка народжувалась в умовах, коли обговорювалось питання приєднання України до Болонського процесу. На той час вже набула статусу Закону України "Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні" (Лісабонська конвенція (1997)). Головна ідея Конвенції, що полягає у наданні всім людям Європейського регіону можливості повною мірою користуватися джерелом різноманіття систем освіти, максимально полегшити доступ жителям кожної держави й учням

legal field of education, namely, its establishment and development, demonstrating the orientation on European standards and principles.

Target setting. The article provides information regarding establishment and development of the Ukrainian legal field of education, it is emphasized that this process took place in accordance with European norms and standards, with their development in the documents adopted in The Lisbon recognition convention (1997) and the Bologna Declaration.

Actual scientific researches and issues analysis. The formation stages of the Ukrainian legal field of education and the ideological principles of modern lawmaking are devoted to the works of such scholars as V. Andriushchenko, V. Bakhrushyn, L. Berezovska.

The research objective. Consider the establishment and development main stages of the Ukrainian legal field of education, which took place in strict accordance with European norms and standards.

The statement of basic materials. The article reviewed the "National Doctrine of Education Development in the XXI Century", in particular, which was born in the conditions when the issue of Ukraine's accession to the Bologna process was discussed. At that time The Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region (The Lisbon recognition convention (1997) has already received the status of the Law of Ukraine. The main idea of the Convention is to provide all people of the European Region with full use of the source of the diversity of educational systems, to as much as possible facilitate the access of residents of each country

навчальних закладів до освітніх ресурсів інших держав, певною мірою передвизначила ідеологію “Національної доктрини”. Й хоча рішення про приєднання до Болонського процесу на момент підготовки документу ще не було прийнято, проте усі його положення наближали Україну до європейського вибору в сфері освіти, демонструючи її орієнтацію на європейські стандарти та принципи.

Висновки. Аналіз і розгляд становлення та розвитку правового поля української освіти дозволив визначити основні європейські стандарти та принципи, а саме демократія і права людини, миролюбство й екологічна безпека, толерантність і солідарність. Власне означені цінності формують другу (зовнішню) складову ідеології українського законотворення в галузі освіти та наблизили українське суспільство до європейського вибору у сфері освіти.

Ключові слова: людина, освіта, культура, ідеологія, міжнародні домовленості в галузі освіти.

and students in the educational institutions to the educational resources of other states, to a certain extent predetermined the ideology of the “National Doctrine”. And although the decision to join the Bologna process at the time of preparing the document was not yet made, however, all of its provisions brought Ukraine closer to the European choice in the field of education, demonstrating its orientation towards European standards and principles.

Conclusions. Analysis and consideration of the establishment and development of the Ukrainian legal field of education allowed to determine the main European standards and principles, namely, democracy and human rights, peacefulness and environmental security, tolerance and solidarity. Actually, these values form the second (external) component of the ideology of Ukrainian lawmaking in the field of education. And have brought Ukrainian society closer to the European choice in education.

Keywords: human, education, culture, ideology, international agreements in the field of education.

Серед головних напрямів реалізації проекту: забезпечення рівного доступу до якісної освіти (шляхи деталізовані для дошкільної, загальної середньої, інклюзивної, позашкільної освіти, професійно-технічної, вищої освіти), демократизація управління галуззю (розвиток державно-громадського управління, децентралізація тощо) та зміна термінів навчання (спроба переходу до 12-річної загальної середньої освіти). Нажаль, не усе задумане було втілено в життя. Підняті “Національною доктриною” проблеми якості освіти, оптимізації розподілу повноважень в управлінні освітою та залучення громадськості до нього, ресурсного забезпечення освіти та соціальних гарантій педагогічних працівників, запровадження 12-річного навчання залишились в центрі уваги освітянської спільноти на послідуєчих етапах реформування освітньої галузі.

Після “Національної доктрини” побачило світ ще кілька державних документів, які уточнювали положення попередніх, проте ідеологічно

суттєво не відрізнялись від них, хоча й приймалися у різних суспільно-політичних умовах.

На особливу увагу заслуговує Проект концептуальних засад реформування середньої школи “**Нова українська школа**” (далі НУШ), що народився в результаті тривалого громадсько-політичного діалогу та ґрунтується на ідеології поєднання національного і європейського. В його основі, з одного боку, вивчення національного освітянського досвіду, з іншого – осмислення європейських едукологічних традицій, особливостей їх переломлення в різноманітних системах освіти країн європейського простору. З оприлюдненням даного документу Міністерством освіти і науки України 17 серпня 2016 року розпочалась докорінна реформа освіти, що має “зупинити негативні тенденції, перетворити українську школу на важіль соціальної рівності та згуртованості, економічного розвитку і конкурентоспроможності України” [1, с.5]. Основні напрями реформування освіти, передбачені проектом, відображають дев’ять ключових компонентів так званої “формули нової школи”. Серед них, перехід від знанневої до компетентнісної парадигми, мотивація вчителя, виховання на цінностях, автономія школи та якість освіти, педагогіка партнерства, дитиноцентризм, 12-річна структура школи, справедливий розподіл фінансових коштів, забезпечення рівного досвіду до освіти та нове освітнє середовище.

Ідеї даної Концепції лягли в основу згадуваного вище нового Закону “Про освіту”, з яким сьогодні пов’язуються великі сподівання. Втім, не варто очікувати, що новий закон вирішить **всі проблеми української освіти, що накопичувалися десятиріччями. Він лише створює “підґрунтя”** для формування нормативно-правового поля освіти як демократичної, інтегрованої в європейській і світовий освітній простір, відкритої й толерантної системи, що базується на національних традиціях і загальнолюдських фундаментальних цінностях, відповідає ринковим перетворенням і нагальним потребам практики” [2, с.6]. Результат же, справедливо зазначає член Національної ради експертів з реформування вищої освіти В. Бахрушин, буде залежати від всіх: від роботи викладачів і закладів освіти, яким надається набагато більша свобода у виборі змісту освіти і форм навчання, а також від спроможності держави забезпечити освіту необхідними для розвитку ресурсами [3].

Напрями розвитку законодавства в галузі освіти визначаються її структурними компонентами: дошкільна освіта, повна загальна середня освіта, професійна освіта, вища освіта, наука, виховання тощо. Названі освітні сфери регулюються рамковим законом “Про Освіту” та часто галузевими законами. Окрім того,

ідеологічні засади їх розвитку були визначені у згаданих вище державних стратегічних програмах. Зокрема, у державній програмі “Освіта” назви розділів відповідають більшості названим структурним компонентам. А у “Національній доктрині”, що побудована дещо за іншим принципом, відповідні структурні компоненти освіти згадуються в контексті забезпечення рівного доступу до якісної освіти. Й нарешті, Концепція НУШ присвячена насамперед реформі загальної середньої освіти, проте іншим освітнім ланкам приділено належну увагу у новому законі “Про освіту”, що спирається на ідеологію НУШ.

Зокрема, сфері дошкільної освіти приділяється значна увага на усіх етапах розвитку законодавства про освіту. У першому Законі “Про Освіту” № 1060 XII від 23.05.1991 дошкільна освіта постає як перший компонент у структурі системи освіти України. Ст. 33 відповідного закону констатує, що “дошкільна освіта і виховання здійснюється у сім’ї, дошкільних закладах у взаємодії із сім’єю і мають на меті забезпечення фізичного, психічного здоров’я дітей, їх всебічного розвитку, набуття життєвого досвіду, вироблення умінь, навичок, необхідних для подальшого навчання” [4]. Ст. 34 визначає типи навчальних закладах та принципи прийому до них.

Вимоги до дошкільної освіти закладені у відповідному розділі програми “Освіта”. Зокрема у тексті документу ключова увага приділяється практичному оволодінню рідною мовою, забезпеченню пізнавальної активності, творчих і художніх здібностей дитини, вихованню культури спілкування, поваги й любові до батьків, родини, батьківщини, формуванню основ трудового виховання, екологічної культури, моральної орієнтації в національних і загальнолюдських цінностях [5]. Окремо висвітлюються вимоги до родинного та суспільного виховання, а напрями та шляхи реформування деталізовано виключно для суспільного виховання. Серед пріоритетних напрямів реформування дошкільного виховання розвиток духовності, своєчасне виявлення ранньої обдарованості, удосконалення навчально-виховного процесу з урахуванням особистісних якостей, стану здоров’я, природних задатків дитини тощо.

Окреслені вимоги знайшли відбиття у нині чинному Законі України “Про дошкільну освіту” № 262814 від 11.07.2001, у якому дошкільна освіта характеризується як “обов’язкова первинна складова частини системи безперервної освіти в Україні”, як “цілісний процес, спрямований на забезпечення різнобічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психологічних та фізичних особливостей, культурних потреб, а також формування моральних норм” [6]. Законом визначені принципи та завдання

дошкільної освіти, типи та повноваження навчальних закладів системи дошкільної освіти, засади управління системою дошкільної освіти, принципи організації освітнього процесу у закладі дошкільної освіти, його учасники, науково-методичне забезпечення та фінансування відповідної системи.

У затвердженій невдовзі після прийняття відповідного закону “Національній програмі” наголошується про “створення умов для здобуття безоплатної дошкільної освіти у державних та комунальних навчальних закладах; створення широкої мережі дошкільних навчальних закладів різних типів та форм власності, розвиток їх матеріально-технічної бази; надання державою дотацій на утримання дітей у дошкільних навчальних закладах; запровадження соціально-педагогічного патронату сім’ї” [7]. Варто відзначити, що саме у результаті виконання вимог “Національної Доктрини” припинено процес закриття дошкільних навчальних закладів, відновлюється та значно розширюється їх мережа відповідно до потреб населення. Разом з тим, зазначається у документі, затвердженому десятиліття поспіль, мережа дошкільних навчальних закладів та стан їх навчально-матеріальної бази досі не повністю задовольняє потреби населення [8].

Серед інновацій останньої освітньої реформи та відповідно нового “Закону про освіту” № 2145-19 від 05.09.2017 положення про те, що діти старшого дошкільного віку (тобто з 5 років) **обов’язково охоплюються дошкільною освітою** відповідно до стандарту дошкільної освіти. Однак батьки самостійно обирають способи та форми, якими забезпечують реалізацію права дітей на дошкільну освіту. Окрім того, новим Законом вводиться обов’язковий для виконання усіма закладами дошкільної освіти **базовий компонент дошкільної освіти** - державний стандарт, що містить норми і положення, які “визначають державні вимоги до рівня розвиненості та вихованості дитини дошкільного віку, а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті” [9].

Загальна середня освіта як головна ланка освітньої системи традиційно перебуває у центрі уваги освітніх законодавчих актів та державних концепцій. Положення про неї містять ст. 34 -37 Закону “Про освіту” № 1060 XII від 23.05.1991, у яких йдеться про мету та призначення середньої освіти, державні гарантії щодо її забезпечення та порядок функціонування середніх навчальних закладів. Показово, що з перших років української державності визнається, що загальна середня освіта покликана забезпечувати “всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів...” [10] тощо.

У відповідному розділі державної програми “Освіта” виокремлено рівні загальної середньої освіти з відповідними вимогами до кожного з них. Варто наголосити, що документ кардинально змінював структуру шкільної освіти від однотипної до різнотипної. Відкривалася можливість здобувати загальну середню освіту у триступеневій системі загальноосвітніх навчально-виховних закладів: початковій школі (I ступінь), основній школі (II ступінь), старшій школі (III ступінь). На державному рівні узаконювалися різні типи загальноосвітніх навчально-виховних закладів: школи нового типу (гімназії, ліцеї, спеціальні заклади для обдарованих дітей, школи (класи) з поглибленим вивченням окремих предметів, навчально-виховний комплекс, недільні, приватні школи тощо), загальноосвітні школи-інтернати, що зорієнтовані на спеціалізовану поглиблену підготовку з технічного, гуманітарного, спортивного, художньо-естетичного та інших напрямів, на відкриття при цих школах окремих класів для обдарованих дітей [11, с.20]. Сама ж загальна середня освіта, як зазначається у Програмі, “має забезпечувати продовження всебічного розвитку дитини як цілісної особистості, її здібностей і обдарувань, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності і культури, формування громадянина України, здатного до свідомого суспільного вибору” [12]. Серед напрямів реформування загальної середньої освіти - встановлення раціонального співвідношення між його гуманітарними та природничо-математичними складовими, запровадження системи варіантного навчання і виховання відповідно до особистісних потреб і здібностей учнів, розбудова сільської школи, навчальних закладів для дітей національних меншин, дітей з вадами психофізичного розвитку тощо.

Закон України “Про загальну середню освіту” № 651-14 від 13.05.1999 визначає середню освіту як “цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності” [13]. Законом регламентовані завдання середньої освіти, типи та діяльність навчальних закладів системи загальної середньої освіти, організація освітнього процесу, статус, права і обов’язки його учасників у відповідних закладах, положення про державний стандарт середньої освіти, управління та науково-методичне забезпечення системи середньої освіти, її фінансово-господарську діяльність та матеріально-технічну базу, міжнародне співробітництво і відповідальність у даній сфері.

У “Національній доктрині” до заходів із забезпечення рівного доступу до загальної середньої освіти віднесено: обов'язкове здобуття повної загальної середньої освіти в обсягах, визначених Державним стандартом; збереження та розвиток єдиного освітнього простору; оптимізації структури освітньої мережі для забезпечення навчання в одну зміну, створення умов для профільного, екстернатного і дистанційного навчання; здійснення профільного професійного навчання учнів старших класів; посилення відповідальності сім'ї, місцевих влад за порушення прав дитини щодо обов'язковості навчання; надання адресної допомоги соціально незахищеним дітям; створення умов для здобуття якісної освіти незалежно від місця проживання тощо [14].

Рішучі зміни в системі загальної середньої освіти запроваджує Концепція НУШ. У тексті документу зазначається: центральне місце в системі освіти належить середній школі. На відміну від університету, в школі ще можна вирівняти дисбаланс у розвитку дітей. Світогляд закладається саме в сім'ї та школі. У школі формується особистість, її громадянська позиція та моральні якості. Тут вирішується, чи людина захоче і чи зможе навчатися впродовж життя” [15, с.5]. Конкретні напрями реформи середньої освіти деталізовані у згаданих вище дев'яти компонентах “формули нової школи”. Саме вони здобули розвиток у новому Законі України “Про освіту” № 2145-19 від 05.09.2017, де мета загальної середньої освіти конкретизована через формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності. Серед них: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність [16]. Законом також встановлено можливість домашньої освіти, визначено вимоги до початкової, базової середньої і профільної середньої освіти, розділено компетенцію органів влади і сфери відповідальності в освіті, введено поняття освітнього округу та опорного закладу освіти з метою забезпечення територіальної доступності повної загальної середньої освіти тощо. Увага громадськості прикута, передусім, до програми 12-річної повної загальної середньої освіти, яка запроваджується для початкової та профільної середньої освіти з вересня 2018 року, а для базової середньої освіти з 1 вересня 2022 року.

Поняття “**професійної освіти**” зустрічається уперше у державній Програмі “Освіта”. У першому освітньому законі використовується ще

більш звичне на теренах колишнього СРСР поняття “професійно-технічної освіти”. Останній присвячено ст. 40-41 відповідного закону, які визначають призначення й умови здобуття відповідного виду освіти, а також види професійно-технічних навчальних закладів та специфіку їх функціонування.

У розділі “Професійна освіта” державної програми “Освіта” вже зустрічаємо переосмислені цілі та очікувані результати відповідного освітнього рівня, які між іншим передбачають “створення соціально активного, морально і фізично здорового національного виробничого потенціалу, який має посідати важливе місце у технологічному оновленні виробництва, впровадженні у практику досягнень науки і техніки” [17]. Серед напрямів реформування професійної освіти - визначення потреб підготовки робітників за професіями, оптимізації мережі професійних навчально-виховних закладів відповідно до них, створення нових типів професійних навчально-виховних закладів тощо.

Окреслені вимоги знайшли відбиття нині чинному Законі України “Про професійно-технічну освіту” № 103/98 ВР від 10.02.1998. Даний вид освіти розуміється як “комплекс педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури” [18]. Законом передбачено, що професійно-технічна освіта забезпечує не лише здобуття громадянами професії, а також допрофесійну підготовку, перепідготовку, підвищення їх кваліфікації. Законом регламентуються питання управління та організації професійно-технічної освіти, умови та порядок створення професійно-технічного навчального закладу, організація навчального процесу у відповідних закладах, зміст професійно-технічної освіти, включаючи професійні стандарти, навчальні плани і програми, статус, права і обов’язки суб’єктів відповідної освіти, питання соціального захисту слухачів закладів професійно-технічної освіти, фінансово-економічні відносини у галузі тощо.

У сфері професійної освіти “Національною доктриною” передбачено: надання можливості безоплатної первинної професійної підготовки у державних та комунальних професійно-технічних навчальних закладах; розвиток мережі професійно-технічних навчальних закладів різних типів, професійних спрямувань та форм власності з урахуванням демографічних прогнозів, регіональної специфіки та потреб ринку праці; поєднання професійно-технічної та повної загальної середньої освіти, забезпечення варіативності та гнучкості освітньо-професійних програм з

урахуванням змін на ринку праці та попиту на нові професії; створення умов для надання відповідними закладами освітніх та інших послуг населенню, зокрема здобуття або підвищення кваліфікації, а також перепідготовки незайнятого населення; розвиток співпраці з замовниками підготовки кадрів, державною службою зайнятості; участь роботодавців у забезпеченні професійно-технічної освіти; оновлення матеріально-технічної бази та впровадження інформаційних технологій [19]. Щоправда результати виконання вказаних вище положень можна оцінити як незадовільні, передусім у частині надання якісної освіти. Нажаль, більшість вітчизняних закладів професійно-технічної освіти досі не спроможна надавати учням професійні навички, затребувані на ринку праці.

У новому Законі “Про освіту” № 2145-19 від 05.09.2017 професійна освіта регламентується ст. 15, де зазначається, що її метою “є формування і розвиток професійних компетентностей й особи, необхідних для професійної діяльності за певною професією у відповідній галузі, забезпечення її конкурентоздатності на ринку праці та мобільності і перспектив кар’єрного зростання впродовж життя” [20]. Відповідним законом також визначено умови здобуття відповідної освіти та її рівні із вказуванням кваліфікацій відповідно до Національної рамки кваліфікацій.

Й, нарешті сфера вищої освіти - в епіцентрі освітніх законів та державних програм. Ст. 42 першого освітнього закону № 1060 XII від 23.05.1991 визначає вищу освіту як таку, що “забезпечує фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку...” [21], визначає форми вищої освіти, державні гарантії щодо її здобуття, а також особливості діяльності вищих навчальних закладів.

У розділі “Вища освіта” державної програми “Освіта” знайшли втілення суспільні очікування щодо розвитку духовної культури українського народу та майбутнього України у глобальному “суспільстві знань”. Як зазначається у Програмі, вища освіта “спрямована на забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної, практичної підготовки фахівців, які мають визначати темпи і рівень науково-технічного, економічного та соціально-культурного прогресу, на формування інтелектуального потенціалу нації та всебічний розвиток особистості як найвищої цінності суспільства” [22]. Серед напрямів реформування вищої освіти - оптимізація мережі вищих навчальних закладів та їх структури, підвищення ролі і значущості університетської освіти у реалізації стратегічних цілей освіти; створення умов для розширення можливостей громадян здобувати вищу освіту,

демократизація, гуманізація та гуманітаризація навчально-виховного процесу тощо [23].

Закон України “Про вищу освіту” № 2964 ІІІ від 17.01.2002 [24], що втратив чинність 6.09.2014, визначав принципи державної політики в галузі вищої освіти, структуру вищої освіти та документи про неї, стандарти вищої освіти, управління у галузі, види, акредитацію, особливості діяльності вищих навчальних закладів та управління ними, форми навчання у вищих навчальних закладах та інші особливості організації навчально-виховного процесу, статус, права і обов’язки його учасників, питання підготовки наукових та науково-педагогічних працівників, наукову та науково-технічну діяльність у ЗВО, фінансово-економічні відносини в системі вищої освіти, питання міжнародного співробітництва та відповідальності за порушення законодавства про вищу освіту.

Проблематиці вищої освіти присвячено значну увагу у “Національній доктрині”. Для забезпечення рівного доступу до якісної вищої освіти у документі передбачені наступні заходи: запровадження ефективної системи інформування громадськості про можливості здобуття вищої освіти; створення умов для здобуття безоплатної вищої освіти на конкурсних засадах у державних і комунальних навчальних закладах; удосконалення правових засад здобуття освіти за рахунок бюджетів усіх рівнів та коштів юридичних і фізичних осіб; розширення можливостей здобуття вищої освіти шляхом індивідуального кредитування; створення умов для здобуття вищої освіти дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування, та дітьми-інвалідами; забезпечення високої якості вищої освіти та професійної мобільності випускників вищих навчальних закладів на ринку праці шляхом інтеграції вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації, наукових установ та підприємств, запровадження гнучких освітніх програм та інформаційних технологій навчання; додержання засад демократичності, прозорості та гласності у формуванні контингенту студентів, у тому числі шляхом об’єктивного тестування; створення умов для забезпечення навчання відповідно до потреб особистості та ринку праці [26]. Найбільш ваговим заходом із забезпечення рівного доступу до вищої освіти виявилось запровадження у 2010 р. зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників середньої школи. Втім нерівність доступу до вищої освіти зберігається досі за рахунок низької якості навчання у сільській місцевості, яка зумовлює нижчий рівень знань випускників сільських шкіл і відповідно менші шанси вступу до ВНЗ.

Новий Закон України “Про вищу освіту” № 1556-18 від 1.07.2014 [27] приймався в умовах, коли Україна не лише приєдналась до

європейського простору вищої освіти, але й визначались з європейським вибором політично. Саме тривала невизначеність перспектив та принципів взаємовідносин України та ЄС протягом років обмежувала повноцінну інтеграцію української системи вищої освіти у Європейський простір. Хоча новий закон структурно нагадує попередній, в системі вищої освіти відбулись суттєві зміни: запроваджено академічну та фінансову автономію ВНЗ, змінено систему академічних рівнів (замість радянських рівнів “спеціаліста” та “кандидата наук”, впроваджено європейські - “бакалавра”, “магістра”, “доктора філософії”, хоча залишено ступень “доктора наук”), започатковано жорстку боротьбу з плагіатом, змінено процедуру обиравання ректорів, передбачено створення незалежного громадського органу, який наглядатиме за якістю освіти тощо.

У новому Законі України “Про освіту” № 2145-19 від 05.09.2017 вища освіта регламентується ст. 17. Вона не містить суттєвих інновацій, адже оновлені рівні, ступені вищої освіти, порядок, умови, форми та особливості її здобуття були визначені напередодні спеціальним законом. У даному документі на основі компетентнісного підходу уточнено лише мету вищої освіти - “здобуття особою високого рівня наукових та/або творчих мистецьких, професійних і загальних компетентностей, необхідних для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань” [28].

Наука у освітньому законодавстві традиційно пов’язується із сферою вищої освіти. Зокрема, ст. 45 Закону “Про освіту” № 1060 XII від 23.05.1991 характеризує наукову діяльність у системі вищої освіти, що “включає виконання науково-дослідницьких робіт, підготовку наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації” [29]. У першому державному стратегічному документі, хоча не передбачено окремого тематичного розділу, “інтеграція освіти і науки, активне використання наукового потенціалу вищих навчальних закладів і науково-дослідних установ, новітніх теоретичних розроблень та здобутків педагогів-новаторів, громадських творчих об’єднань у навчально-виховному процесі” [30] визначені серед основних шляхів реформування освіти.

Взаємодії освіти і науки присвячено окремий розділ XII “Національної доктрини”. У ньому “поєднання освіти і науки” розглядається як визначна “умова модернізації системи освіти, головний чинник її дальшого розвитку”. Серед інноваційних заходів із забезпечення інтеграції освіти і науки у Доктрині пропонується “правовий захист освітніх інновацій”, використання нових комунікаційно-інформаційних засобів для створення науково - інформаційного простору, “випереджальний розвиток педагогічної та психологічної науки” [31] тощо.

У новому законі “Про освіту” № 2145-19 від 05.09.2017 визначається, що “наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність закладів вищої освіти є обов’язковою та невід’ємною складовою частиною їхньої освітньої діяльності” [32]. Окрім того, як вид спеціалізованої освіти законом вводиться поняття “освіта наукового спрямування” (ст.21) як “вид спеціалізованої освіти, що базується на дослідно-орієнтованому навчанні, спрямований на поглиблене вивчення профільних предметів та набуття компетентностей, необхідних для подальшої дослідно-експериментальної, конструкторської, винахідницької діяльності” [33].

Окрім законодавства про освіту наукова діяльність регулюється Законом України “Про наукову і науково-технічну діяльність”. Перша редакція відповідного закону за № 1977-ХІІ була ще прийнята 13.12.1991, друга за № 848-VIII 26.11.2015. Даний закон визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку у сфері наукової і науково-технічної діяльності, створює умови для її провадження, задоволення потреб суспільства і держави у технологічному розвитку шляхом взаємодії освіти, науки, бізнесу та влади [34]. Закон визначає правовий статус суб’єктів наукової діяльності, державні гарантії соціально-правового статусу вчених та наукових працівників, форми і методи державного регулювання і управління у відповідній сфері, повноваження суб’єктів регулювання.

Проблематика виховання здобула напевно найменший розвиток у законодавстві про освіту. Немає окремого закону, у рамкових законах поняття “виховання” згадується у окремих статтях, присвячених іншим питанням, й лише у державних концепціях та програмах окремим видам виховання приділено увагу. Зокрема, у Законі “Про освіту” № 1060 ХІІ від 23.05.1991, поняття виховання згадується кілька разів у статтях, що регулюють навчально-виховний процес (ст. 8) та відповідальність батьків за розвиток дитини (ст. 59). Проте у програмі “Освіта” передбачено окремий розділ “Національне виховання”, де визначено призначення, мету, принципи та пріоритетні напрямки, шляхи реформування системи національного виховання. У документі відзначено, що національне виховання є “органічним компонентом освіти і охоплює всі складові системи освіти”. Його головною метою є “набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді незалежно від національної належності особистісних рис громадян Української держави, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури” [35]. Окреслені у меті складові конкретизуються у запропонованих

Програмою пріоритетних напрямках та шляхах реформування національного виховання. Серед них варто відзначити: формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати; забезпечення духовної єдності поколінь, формування високої мовної культури та уміння міжособистісного спілкування; виховання духовної культури особистості; формування громадянської та екологічної культури людини, розвиток індивідуальних здібностей і талантів молоді; забезпечення повноцінного фізичного розвитку дітей і молоді, їх підготовка до життя в умовах ринкових відносин тощо.

Проблематика виховання висвітлюється в Законі “Про загальну середню освіту” № 651-XIV від 13.05.1999, де “виховання громадянина України” згадується як перше завдання загальної середньої освіти (ст.5). Серед завдань освіти згадується ще три види виховання: “виховання в учнів (вихованців) поваги до Конституції України, державних символів України, прав і свобод людини і громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії, свідомого ставлення до обов'язків людини і громадянина; виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної мови, регіональних мов або мов меншин та рідної мови, національних цінностей Українського народу та інших народів і націй; виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів (вихованців) [36].

Проблематика виховання здобула ґрунтовне осмислення лише в Концепції НУШ, де “наскрізний процес виховання, який формує цінності” постає як один із дев'яти компонентів формули нової школи. Це положення знайшло детально пояснення у п'ятому розділі Проекту “Виховання на цінностях”, де виховний процес розглядається як “невід'ємна складова всього освітнього процесу і орієнтований на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність)” [37, с.19]. Особлива увага у Проекті НУШ приділяється методам виховання. Зокрема, йдеться в документі, “виховання не буде зведено лише до окремих “занять із моралі”. Виховання сильних рис характеру та чеснот здійснюватиметься через наскрізний досвід. Усе життя НУШ буде організовано за моделлю поваги

до прав людини, демократії, підтримки добрих ідей. При цьому, йдеться в документі, у формуванні виховного середовища братиме участь увесь колектив школи. А у закладах освіти буде створюватися атмосфера довіри, доброзичливості, взаємодопомоги і взаємної підтримки при виникненні труднощів у навчанні та повсякденному житті. Ключовим виховним елементом стане приклад учителя, який покликаний зацікавити дитину” [там же, с.20]. Окреслені ідеї певною мірою було втілено у новому законі “Про освіту”.

Список використаних джерел:

1. ‘Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи’, 2016. Ухвалено рішенням Колегії МОН 27.10.2016. Доступно : <<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>> [Дата звернення 14 Жовтня 2018].
2. Андрущенко, ВП., 2016. ‘Ідеологічні засади сучасного законотворення у галузі освіти’, *Вища освіта України, № 1*, С. 5-9.
3. Бахрушин, В., 2017. ‘Новий закон про освіту: що він нам дає’, Українська правда. Доступно : <<https://life.prawda.com.ua/columns/2017/07/5/225125/>> [Дата звернення 12 Жовтня 2018].
4. ‘Закон України про освіту від 23.05. 1991 № 1060 XII’, 1991. *Відомості Верховної Ради (ВВР), № 34*, ст. 451.
5. ‘Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття")’, 1993. *Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. N 896*. Доступно : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%Do%BF>> [Дата звернення 9 Жовтня 2018].
6. ‘Закон України «Про дошкільну освіту» від 11.07.2001 № 2628-III’, 2001. *Відомості Верховної Ради України (ВВР), № 49*, ст. 259.
7. ‘Національна доктрина розвитку освіти’, 2002. *Указ Президента України від 17.04.2002 № 347/2002*. Доступно : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>> [Дата звернення 11 Жовтня 2018].
8. ‘Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року’, 2013. *Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013*. Доступно : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>> [Дата звернення 13 Жовтня 2018].
9. ‘Закон України Про освіту від 05.09.2017 № 2145-19’, 2017. *Відомості Верховної Ради (ВВР), № 38-39*, ст. 380.
10. ‘Закон України про освіту від 23.05.1991 № 1060 XII’, 1991. *Відомості Верховної Ради (ВВР), № 34*, ст. 451.
11. Березівська, Л., 2011. ‘Реформування шкільної освіти в умовах державотворення (початок 90-х років ХХ ст.)’, *Молодь і ринок, №6 (77)*, С. 17-21.
12. ‘Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття")’, 1993. *Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. N 896*. Доступно : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%Do%BF>> [Дата звернення 10 Жовтня 2018].
13. ‘Закон України Про середню освіту від 13.05.1999 № 651-XIV’, 1999. *Відомості Верховної Ради України (ВВР), № 28*, ст. 230.

14. 'Національна доктрина розвитку освіти', 2002. Указ Президента України від 17.04.2002 № 347/2002, Доступно : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>> [Дата звернення 10 Жовтня 2018].
15. 'Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи', 2016. Ухвалено рішенням Колегії МОН 27.10.2016, Доступно : <<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>> [Дата звернення 14 Жовтня 2018].
16. 'Державна національна програма "Освіта" ("Україна ХХІ століття")', 1993. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. N 896. Доступно : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>> [Дата звернення 11 Жовтня 2018].
17. 'Закон України Про професійно-технічну освіту', 1998. Відомості Верховної Ради України (ВВР), № 32, ст. 215.
18. 'Національна доктрина розвитку освіти', 2002. Указ Президента України від 17.04.2002 № 347/2002. Доступно : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>> [Дата звернення 12 Жовтня 2018].
19. 'Закон України Про освіту від 05.09.2017 № 2145-19', 2017. Відомості Верховної Ради (ВВР), № 38-39, ст. 380.
20. 'Закон України про освіту від 23.05. 1991 № 1060 XII', 1991. Відомості Верховної Ради (ВВР), № 34, ст. 451.
21. 'Державна національна програма "Освіта" ("Україна ХХІ століття")', 1993. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. N 896. Доступно : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>> [Дата звернення 11 Жовтня 2018].
22. 'Державна національна програма "Освіта" ("Україна ХХІ століття")', 1993. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. N 896. Доступно : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>> [Дата звернення 11 Жовтня 2018].
23. 'Закон України Про вищу освіту від 17 січня 2002 р. № 2984-III', 2002. Відомості Верховної Ради України, № 20, ст. 134.
24. 'Національна доктрина розвитку освіти', 2002. Указ Президента України від 17.04.2002 № 347/2002. Доступно : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>> [Дата звернення 12 Жовтня 2018].
25. 'Закон України Про вищу освіту від 1 липня 2014 № 1556 XVIII', 2014. Відомості Верховної Ради (ВВР), № 37-38, ст. 2004.
26. 'Закон України Про освіту від 05.09.2017 № 2145-19', 2017. Відомості Верховної Ради (ВВР), № 38-39, ст. 380.
27. 'Закон України про освіту від 23.05. 1991 № 1060 XII', 1991. Відомості Верховної Ради (ВВР), № 34, ст. 451.
28. 'Державна національна програма "Освіта" ("Україна ХХІ століття")', 1993. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. N 896. Доступно : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>> [Дата звернення 11 Жовтня 2018].
29. 'Державна національна програма "Освіта" ("Україна ХХІ століття")', 1993. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. N 896. Доступно : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>> [Дата звернення 11 Жовтня 2018].

30. 'Закон України Про освіту від 05.09.2017 № 2145-19', 2017. *Відомості Верховної Ради (ВВР), № 38-39*, ст. 380.
31. 'Закон України Про освіту від 05.09.2017 № 2145-19', 2017. *Відомості Верховної Ради (ВВР), № 38-39*, ст. 380.
32. 'Закон України Про наукову і науково-технічну діяльність від 26.11.2015 № 848-VIII', 2016. *Відомості Верховної Ради (ВВР), № 3*, ст. 25.
33. 'Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття")', 1993. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. N 896. Доступно : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>> [Дата звернення 11 Жовтня 2018].
34. 'Закон України Про загальну середню освіту від 13.05.1999 № 651-XIV', 1999. *Відомості Верховної Ради України (ВВР), № 28*, ст. 230.
35. 'Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи', 2016. *Ухвалено рішенням Колегії МОН 27.10.2016*, Доступно : <<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>> [Дата звернення 14 Жовтня 2018].
36. 'Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи', 2016. *Ухвалено рішенням Колегії МОН 27.10.2016*, Доступно : <<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>> [Дата звернення 14 Жовтня 2018].

References:

1. 'Nova ukrayins'ka shkola: Kontseptual'ni zasady reformuvannya seredn'oyi shkoly (A New Ukrainian School: conceptual principles of reforming the secondary school)', 2016. *Ukhvaleno rishennyam Kolehiyi MON 27.10.2016*. Dostupno : <<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>> [Data zvernennya 14 Zhovtnya 2018].
2. Andrushchenko, VP., 2016. 'Ideolohichni zasady suchasnoho zakonotvorennya u haluzi osvity (The ideological foundations of modern legislation in the field of education)', *Vyshcha osvita Ukrayiny*, № 1, S. 5-9.
3. Bakhrushyn, V., 2017. 'Novyy zakon pro osvitu: shcho vin nam daye (A new law on education: what does it give us)', *Ukrayins'ka pravda*. Dostupno : <<https://life.prawda.com.ua/columns/2017/07/5/225125/>> [Data zvernennya 12 Zhovtnya 2018].
4. 'Zakon Ukrayiny pro osvitu vid 23.05. 1991 № 1060 XII (The Law of Ukraine on Education of 23.05. 1991 № 1060 XII)', 1991. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR), № 34*, st. 451.
5. 'Derzhavna natsional'na prohrama "Osvita" ("Ukrayina XXI stolittya") (The State National Program "Education" ("Ukraine XXI century"))', 1993. *Zatverdzheno postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 3 lystopada 1993 r. N 896*. Dostupno : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>> [Data zvernennya 9 Zhovtnya 2018].
6. 'Zakon Ukrayiny «Pro doshkil'nu osvitu» vid 11.07.2001 № 2628-III (The law of Ukraine "On Preschool Education" of 11.07.2001 № 2628-III)', 2001. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR), № 49*, st. 259.
7. 'Natsional'na doktryna rozvytku osvity (National doctrine for the development of education)', 2002. *Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 17.04.2002 № 347/2002*. Dostupno : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>> [Data zvernennya 11 Zhovtnya 2018].
8. 'Natsional'na stratehiya rozvytku osvity v Ukrayini na period do 2021 roku (The

- national strategy for the development of education in Ukraine until 2021)', 2013. *Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 25.06.2013 № 344/2013*. Dostupno : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>> [Data zvernennya 13 Zhovtnya 2018].
9. 'Zakon Ukrayiny Pro osvitu vid 05.09.2017 № 2145-19 (The Law of Ukraine on Education from 09.05.2017 № 2145-19)', 2017. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR), № 38-39*, st. 380.
  10. 'Zakon Ukrayiny pro osvitu vid 23.05. 1991 № 1060 XII (The Law of Ukraine on Education of 23.05. 1991 № 1060 XII)', 1991. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR), № 34*, st. 451.
  11. Berezhivs'ka, L., 2011. 'Reformuvannya shkil'noyi osvity v umovakh derzhavotvorennya (pochatok 90-kh rokiv XX st.) (The reforming school education in conditions of state formation (the beginning of 90-ies of XX century))', *Molod' i rynek, №6 (77)*, S. 17-21.
  12. 'Derzhavna natsional'na prohrama "Osvita" ("Ukrayina XXI stolittya") (The State National Program "Education" ("Ukraine XXI century"))', 1993. *Zatverdzheno postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 3 lystopada 1993 r. N 896*. Dostupno : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>> [Data zvernennya 9 Zhovtnya 2018].
  13. 'Zakon Ukrayiny Pro serednyu osvitu vid 13.05.1999 № 651-XIV (The Law of Ukraine On Secondary Education of May 13, 1999, № 651-XIV)', 1999. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR), № 28*, st. 230.
  14. 'Natsional'na doktryna rozvytku osvity (National doctrine for the development of education)', 2002. *Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 17.04.2002 № 347/2002*. Dostupno : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>> [Data zvernennya 11 Zhovtnya 2018].
  15. 'Nova ukrayins'ka shkola: Kontseptual'ni zasady reformuvannya seredn'oyi shkoly (A New Ukrainian School: conceptual principles of reforming the secondary school)', 2016. *Ukhvaleno rishennyam Kolehiyi MON 27.10.2016*. Dostupno : <<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>> [Data zvernennya 14 Zhovtnya 2018].
  16. 'Derzhavna natsional'na prohrama "Osvita" ("Ukrayina XXI stolittya") (The State National Program "Education" ("Ukraine XXI century"))', 1993. *Zatverdzheno postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 3 lystopada 1993 r. N 896*. Dostupno : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>> [Data zvernennya 9 Zhovtnya 2018].
  17. 'Zakon Ukrayiny Pro profesiyno-tekhnichnu osvitu (The Law of Ukraine on vocational education)', 1998. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR), № 32*, st. 215.
  18. 'Natsional'na doktryna rozvytku osvity (National doctrine for the development of education)', 2002. *Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 17.04.2002 № 347/2002*. Dostupno : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>> [Data zvernennya 11 Zhovtnya 2018].
  19. 'Zakon Ukrayiny Pro osvitu vid 05.09.2017 № 2145-19 (The Law of Ukraine on Education from 09.05.2017 № 2145-19)', 2017. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR), № 38-39*, st. 380.
  20. 'Zakon Ukrayiny pro osvitu vid 23.05. 1991 № 1060 XII (The Law of Ukraine on Education of 23.05. 1991 № 1060 XII)', 1991. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR), № 34*, st. 451.
  21. 'Derzhavna natsional'na prohrama "Osvita" ("Ukrayina XXI stolittya") (The State

- National Program "Education" ("Ukraine XXI century"))', 1993. *Zatverdzheno postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 3 lystopada 1993 r. N 896*. Dostupno : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>> [Data zvernennya 9 Zhovtnya 2018].
22. 'Derzhavna natsional'na prohrama "Osvita" ("Ukrayina XXI stolittya") (The State National Program "Education" ("Ukraine XXI century"))', 1993. *Zatverdzheno postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 3 lystopada 1993 r. N 896*. Dostupno : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>> [Data zvernennya 9 Zhovtnya 2018].
23. 'Zakon Ukrayiny Pro vyshchu osvitu vid 17 sichnya 2002 r. № 2984-III (The Law of Ukraine on Higher Education dated January 17, 2002 № 2984-III)', 2002. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny, № 20*, st. 134.
24. 'Natsional'na doktryna rozvytku osvity (National doctrine for the development of education)', 2002. *Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 17.04.2002 № 347/2002*. Dostupno : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>> [Data zvernennya 11 Zhovtnya 2018].
25. 'Zakon Ukrayiny Pro vyshchu osvitu vid 1 lypnya 2014 № 1556 XVIII (The Law of Ukraine on Higher Education dated July 1, 2014 № 1556 XVIII)', 2014. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR), № 37-38*, st. 2004.
26. 'Zakon Ukrayiny Pro osvitu vid 05.09.2017 № 2145-19 (The Law of Ukraine on Education from 09.05.2017 № 2145-19)', 2017. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR), № 38-39*, st. 380.
27. 'Zakon Ukrayiny pro osvitu vid 23.05. 1991 № 1060 XII (The Law of Ukraine on Education of 23.05. 1991 № 1060 XII)', 1991. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR), № 34*, st. 451.
28. 'Derzhavna natsional'na prohrama "Osvita" ("Ukrayina XXI stolittya") (The State National Program "Education" ("Ukraine XXI century"))', 1993. *Zatverdzheno postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 3 lystopada 1993 r. N 896*. Dostupno : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>> [Data zvernennya 9 Zhovtnya 2018].
29. 'Derzhavna natsional'na prohrama "Osvita" ("Ukrayina XXI stolittya") (The State National Program "Education" ("Ukraine XXI century"))', 1993. *Zatverdzheno postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 3 lystopada 1993 r. N 896*. Dostupno : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>> [Data zvernennya 9 Zhovtnya 2018].
30. 'Zakon Ukrayiny Pro osvitu vid 05.09.2017 № 2145-19 (The Law of Ukraine on Education from 09.05.2017 № 2145-19)', 2017. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR), № 38-39*, st. 380.
31. 'Zakon Ukrayiny Pro osvitu vid 05.09.2017 № 2145-19 (The Law of Ukraine on Education from 09.05.2017 № 2145-19)', 2017. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR), № 38-39*, st. 380.
32. 'Zakon Ukrayiny Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu diyal'nist' vid 26.11.2015 № 848-VIII (The Law of Ukraine On Scientific and Scientific-Technical Activity dated November 26, 2015, № 848-VIII)', 2016. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR), № 3*, st. 25.
33. 'Derzhavna natsional'na prohrama "Osvita" ("Ukrayina XXI stolittya") (The State National Program "Education" ("Ukraine XXI century"))', 1993. *Zatverdzheno postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 3 lystopada 1993 r. N 896*. Dostupno : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>> [Data zvernennya 9 Zhovtnya 2018].

34. 'Zakon Ukrayiny Pro zahal'nu serednyu osvitu vid 13.05.1999 № 651-XIV (The Law of Ukraine On General Secondary Education dated May 13, 1999, № 651-XIV)', 1999. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR)*, № 28, st. 230.
35. 'Nova ukrayins'ka shkola: Kontseptual'ni zasady reformuvannya seredn'oyi shkoly (A New Ukrainian School: conceptual principles of reforming the secondary school)', 2016. *Ukhaleno rishennyam Kolehiyi MON 27.10.2016*. Dostupno : <<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>> [Data zvernennya 14 Zhovtnya 2018].
36. 'Nova ukrayins'ka shkola: Kontseptual'ni zasady reformuvannya seredn'oyi shkoly (A New Ukrainian School: conceptual principles of reforming the secondary school)', 2016. *Ukhaleno rishennyam Kolehiyi MON 27.10.2016*. Dostupno : <<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>> [Data zvernennya 14 Zhovtnya 2018].